

KÜLTÜREL MİRASIN BELGELENMESİ: KÂTİP MUSTAFA ÇELEBİ MAHALLESİ ÖRNEĞİ

E. Candaş, K. Öztürk, Ç. Eren

YTÜ, Yıldız Teknik Üniversitesi, Jeodezi ve Fotogrametri Müh.Bölümü, İstanbul, ezgicandas@gmail.com,
ozturkytu@gmail.com, eren_cigi@hotmail.com

ÖZET

Kültür ve Tabiat Varlıklarının tespit ve tescili ile korunarak yeni kuşaklara aktarılması tüm insanlığa verilmiş en önemli görevlerin başında gelmektedir. 2010 Avrupa Kültür Başkenti İstanbul'un binlerce yıllık kültür mirasının belgelenmesi, geçmişin bu en güçlü tanıklarının gelecek kuşaklara aktarılması anlamında faydalı olacaktır. Kültür mirası korunurken, bunların tarihi birer belge olduklarının da unutulmaması gerekmektedir.

Kültürel Mirasın tespit ve tescili aşamasında belgelenmesi ve belgelerin saklanması klasik arşiv yöntemi yetersiz kalmaktadır. Bu işlemlerin daha sağlıklı ve kontrollü bir şekilde yapılabilmesi için bilgiler ortak bir bilgi sistemi altında toplanmalı ve kayıtların değerlendirilmesi, sorgulanması, geliştirilmesi, sunulması ve yaşatılması sağlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Coğrafi Bilgi Sistemi, Restorasyon, Tescil, Koruma Kurulu

1. TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI, TESPİT VE TESCİL

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkındaki Yönetmelik (T.C. Resmi Gazete, 19660)' te taşınmaz kültür varlıkları; "tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında veya su altındaki korunması gerekli taşınmaz varlıklar" olarak tanımlanmaktadır.

Yine aynı yönetmelikte tespit; "2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3 üncü maddesinde tarif edilen ve 6 ncı maddesinde belirtilen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bu yönetmelikte belirtilen usuller, esaslar ve kıstaslar doğrultusunda teknik bir çalışma ile değerlendirilerek belgelendirilmesi" ve tescil; "taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarından korunması gerekli olanlarının koruma kurulu kararıyla belirlenmesi" olarak ifade edilmektedir.

2. KORUNMASI GEREKLİ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI

Ülkemizde tespit çalışmalarının özellikle 1977 yılından itibaren yoğun bir biçimde yapılmaya başlandığı bilinmektedir. Anayasanın 63. Maddesi ile belirtilen Kültürel Mirasın korunması görevi 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Kültür ve Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Milli Saraylar ve Yerel yönetimlere verilmiştir. Aynı şekilde kamu kurum ve kuruluşları da kendi mülkiyetlerinde olan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını korumakla görevlendirilmiştir. (Candaş, 2006) Aynı kanunda korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları; korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar, belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar, sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları, Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından kullanılmış evler olarak belirtilmiştir.

2.1. Kayıt Altına Almanın Önem ve Gerekliliği

Tespit ve tescil aşamasında birçok bilgiye gereksinim duyulduğu ve yapılan belgelemenin tüm insanlığın ortak kullanımına sunulması gerektiği açıktır. Mülkiyet bilgileri başta olmak üzere tarihi, coğrafi, mimari vb. birçok bilginin birlikte ele alınması gerekmektedir. Bu nedenle de bu bilgilerin ortak bir bilgi sistemi altında toplanması ve değerlendirilmesi, sorgulanması, geliştirilmesi, sunulması ve yaşatılması önem taşımaktadır.

Envanter çalışmasının asıl önemi kayıt dışı olan ve henüz tescillenmemiş eserler üzerinde yapılması ve onların belgelenmesidir. Daha önceden kayıt altına alınmış olan eserlerin ise güncel durumlarının işlenmesi gerekmektedir.(Yerlikhan, 2009)

Ülkemiz ve dünya için önemli bir miras olan kültür ve tabiat varlıklarının envanterinin bir an önce tamamlanarak, bir bilgi sistemi mantığı içerisinde insanlığın ve bilimin hizmetine sunulması bir zorunluluk olarak gündemde yer almaktadır. Burada da kadastro ile kültür ve tabiat varlıklarının ilişkilendirilmesi, bilgi sisteminin vazgeçilmez bir unsuru olan mülkiyet ve coğrafi verilerle tespit ve tescil verilerinin birlikte ele alınması, ilişkilendirilmesi sorunu önemli ve ivedi bir sorun olarak mesleğimizin ve meslektaşlarımızın önünde beklemektedir. (Candaş, 2006)

2.2. Kayıt Altına Alma Sırasında Yaşanan Sorunlar

Ülkemizde yaklaşık 40 yıldır arşiv çalışmaları yapılmaktadır. Ancak tespit ve tescil çalışması ülke genelini kapsayacak biçimde tamamlanmamış, yapılan tespitlerin belgelerine birçok yerde ulaşılamamıştır. Tescil fişleri ya bulunamamakta ya da önemli bilgileri içermedikleri görülmektedir. Korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tespit ve tescili aşamasında yaşanan sorunlardan bazıları şöyle sıralanabilir;

- Tek yapı tescillerinde, güncel ve mülkiyet bilgileri üzerine doğru işlenmiş halihazır haritalar elde edilememektedir.
- Sit alanı sınırlandırma haritaları tescil niteliği taşımayacak şekilde ve ölçekte hazırlanmaktadır.
- Tespit ve sınırlandırma aşamasında Harita Mühendisi bulunmadığı zamanlarda mülkiyet bilgilerine ulaşmada ve altlık haritaların hazırlanmasında ciddi yanlışlıklar yapılabilmektedir.
- Kadastro bilgilerine ulaşmakta zorluklar yaşanmaktadır.
- 3386 ve 5226 sayılı yasalarla değişik 2863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun” 11 inci maddesi, "Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının malikleri bu varlıkların bakım ve onarımlarını Kültür ve Turizm Bakanlığının bu Kanun uyarınca bakım ve onarım hususunda vereceği emir ve talimata uygun olarak yerine getirdikleri sürece, bu Kanunun bu konuda maliklere tanıdığı hak ve muafiyetlerden yararlanırlar. Ancak, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları ile bunların korunma alanları zilyetlik yoluyla iktisap edilemez." hükmünde iken, 27/Temmuz/2004 tarihli ve 25535 Sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe konulan 5226 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun” 5 inci maddesi ile; 2863 Sayılı Kanunun 11 inci maddesinin birinci fıkrasının ikinci cümlesinde yer alan "koruma alanları" ibaresinden sonra gelmek üzere "Sit alanları" ibaresi eklenmiştir. Yukarıda belirtmeye çalıştığımız sit alanlarının sınırlarının tespiti ve tescilinde yaşanan olumsuzluklar nedeniyle kadastro çalışmaları sırasında sit alanlarına ilişkin yeterli verilere ulaşılamadığından, anılan yasa hükmüne aykırı olarak, sit alanı olarak ilan edilmiş bir yerde zilyetlik yoluyla hak sahipliği söz konusu olabilmektedir. (Candaş, 2006)

3. BEYOĞLU NOSTALJİSİ

“Beyoğlunun tarihsel gelişimi, İstanbul’un tarihi semtleri göz önüne alındığında hayli yeni sayılabilir. Ama biz bu semtin tarihini komşusu Galata’dan soyutlayamayız. Dolayısıyla Bizans’ın ruhunu verdiği bu görkemli kent için “makus talih” anlamına gelen Latin-Haçlı işgali, Beyoğlu’nun da varoluşu için bir anlamda şafak vakti sayılabilir. Haçlıların işgali ile her yer yağmalanır, Moğol istilasının Anadolu’da yol açtıklarının bir benzeri Haçlılar eli ile Bizans İstanbul’unda yaşanırken, daha önce Bizans’ın egemenliği altında yaşayan İtalyan kolonileri, bu durumdan yararlanarak özerkliklerini kazanırlar. Latin işgaline karşı kentini yeniden ele geçiren Bizans, Ceneviz kolonisinin artık tarihi yarımada içinde yaşamasına izin vermez, böylece onları Haliç’in karşı kıyısına henüz tam anlamı ile yerleşime açılmamış olan Galata’ya doğru sürer.

Cenevizliler de bu bölgede özerk bir kent yaratıp, adeta devlet içinde devlet olurlar. Üstelik gettolaşmayı da gönüllü olarak tercih ederler. Önce bir askeri gözetleme kulesi, ardından da surlar inşa ederek burayı kentten yalıtırılar. Ancak deniz ticareti konusunda hayli maharetli olan İtalyan denizciler Haliç limanlarında yürüttükleri ticaret ile zenginleşerek, Bizans’tan daha zengin bir yerleşim olurlar.

Eski adı ile “Pera” olan yerleşme ise sur dışında kurulmuştur. Burası 16.yy’da Osmanlı ile birlikte varolmaya başlayan yabancı elçilikler, misyonlar varoluncaya dek, kalabalık bir Latin yerleşmesi olan Galata’nın sayfiyesi olan, bağların bahçelerin ve tek tük sıcak İstanbul yazlarının kaçılan köşkerin, iç piyasanın şarap üretimini karşılayacak ölçekte bağlar ve bahçelerin bulunduğu bir köy yerleşkesiydi.

(...)Bölgenin deyim yerinde ise tarihini döndüren etken Kanuni'nin Fransa kralına olan desteği sonucu gelişen sıcak ilişkiler ve kapitülasyonlar ile avantaja dönüşen dostluk ilişkisinin bir sonucu olarak burada açılan Fransız Büyükelçiliği ile bölgenin bir elçilikler bölgesine dönüşmesi sürecidir.

(...)Ancak semtin asıl kimliği yani efsanevi Pera'nın oluşması 19.yy'dır. Çelik Gülersoy 19.yy'a kadar buradaki yabancıların bile Türkler gibi yaşadıklarını; evlerinde sedir, möble kullanmadıklarını, ihtişamlı porselenler bir yana sinide yemek yiyip, tandır aracılığı ile ısındıklarını belirtiyor.

(...)1831'deki yangınla birlikte köy şehre dönüşmeye başlar. Kapitülasyonlar ile başlayan imtiyazlar , tanzimatla birlikte Osmanlı'nın sağladığı, mulkiyet ve hukuki güvence, ticari bakımdan hertürlü avantaja sahip olan Avrupalı nüfusun burada 19.yy Avrupa'sının küçük bir kopyasını (özellikle de Paris ve Londra) kurmasına olanak sağlayacak yasal çerçeveyi de sağlamış olur. Yeniden ve düzenli olarak yapılmaya başlayan Pera bir lüks tüketim ve eğlence merkezine dönüşmeye başlar.

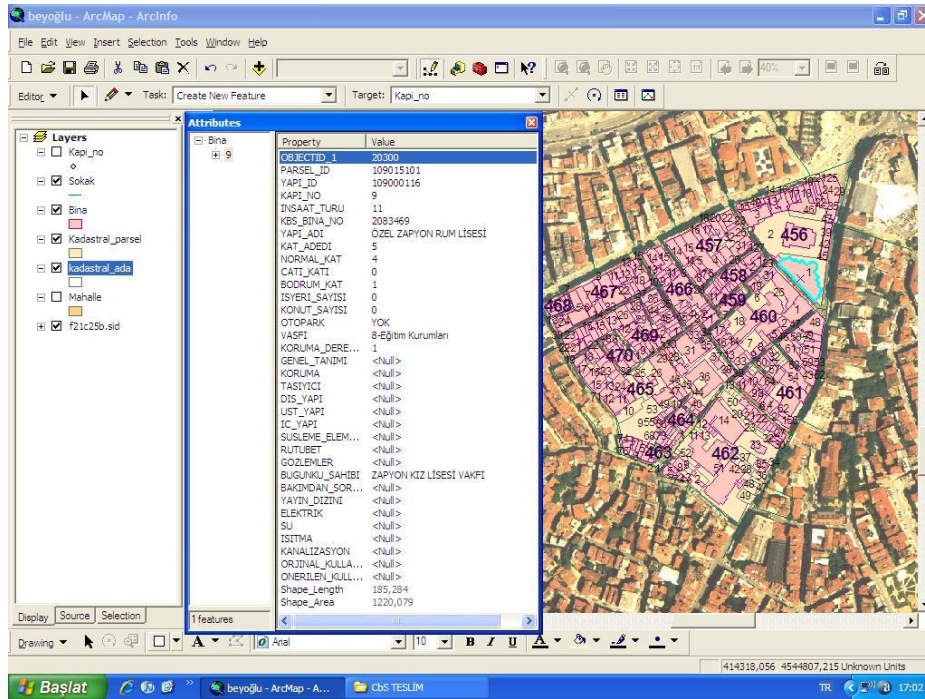
(...)1980'lerden sonra Beyoğlu yenilenmeye, entelektüellerin gelmeye başladığı ve onlarla birlikte de sosyal canlanmanın baş gösterdiği, tüm olgularla paralel olarak da küresel eğlence sermayesinin taleplerine uygun bir eğlence semti haline dönüşmeye başladı." (İBB, 2003)

İstanbulda iz bırakmış bütün medeniyetlerin esintilerini barındıran Beyoğlu'nun tarihi yaşamı, günümüz çarpık kentleşmesi karşısında yok olmaya yüz tutmuştur. Beyoğlundaki tarihi eserlerin sayıca çok olmasının yanı sıra, insanların sadece tüketim üzerine olan yaşam biçimiyle beraber tahribatın artması bu semti proje için en uygun semtlerden biri yapmaktadır.

4. KÜLTÜR BİLGİ SİSTEMİ

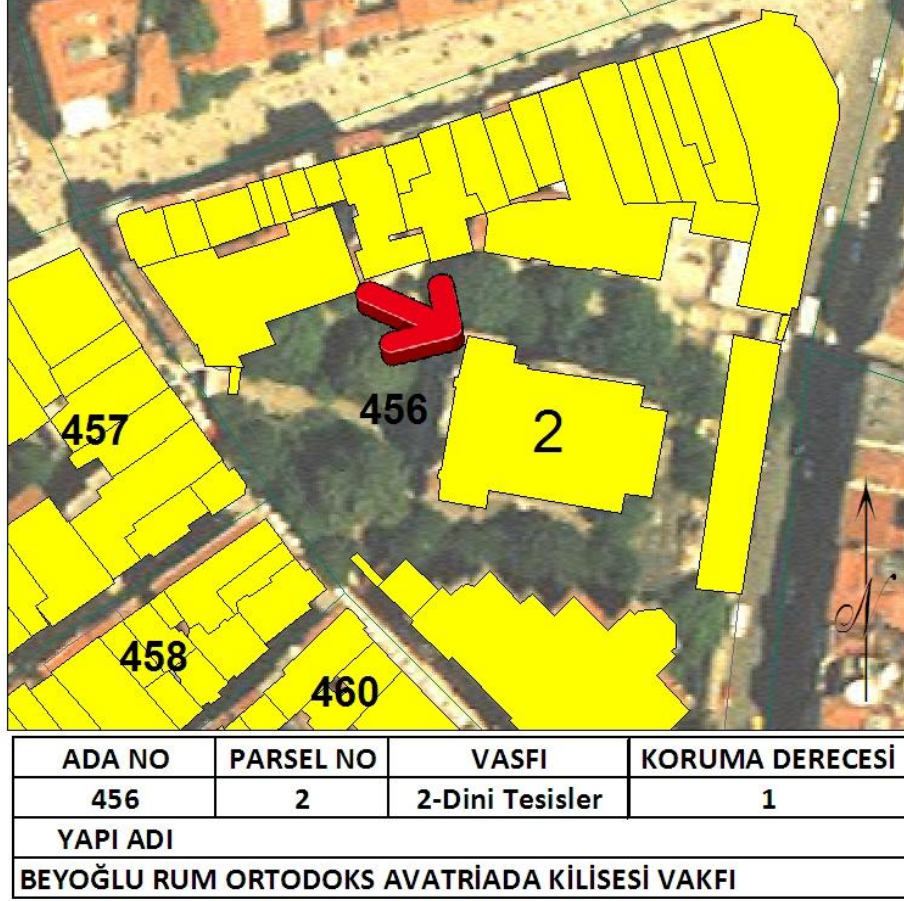
Mevcut ve geçmişte yer alan kültür varlıklarının belgelenmesi, geçirdikleri onarımları vb. benzeri değişimleri kayıt altında tutarak kurumların ve vatandaşların kullanımına açmak amacıyla bir Kültür Bilgi Sistemi örneği oluşturulmuştur.

Uygulama ArcGIS programı ile yürütülmüştür. Kullanılan sayısal veriler(Ortofoto, Hâlihazır Harita, Kadastral Pafta, Numarataj bilgileri) İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nden, Kültür varlıkları ile alakalı veriler(Tescil fişleri, Koruma Bölge Kurulu'nun tescil kararları) ise İstanbul Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma 2 Numaralı Bölge Kurulu'ndan temin edilmiştir. Tescil fişlerinin düzenlenmesinde Belediye ve Koruma Bölge Kurulu uzmanlarından yararlanılmış, tarihi ve mimari bilgilerin derlenmesinde tescil fişinde belirtilen kaynak taraması yapılmıştır. Anılan yapıların fotoğrafları, mevcut durumlarını doğru bir şekilde belgeleyecek şekilde, uygulama bölgesine gidilerek çekilip, düzenli olarak kayıt altına alınmıştır.

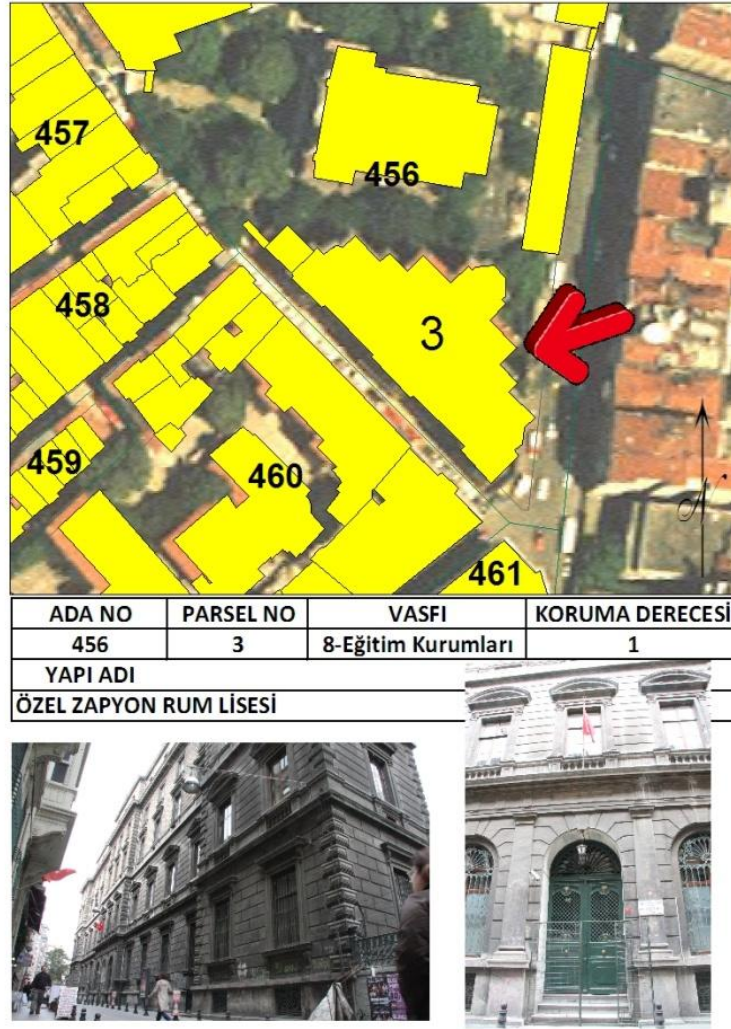

Şekil 1: Tescil fişine göre oluşturulmuş sorgulama özellikleri

Kültür varlıklarının, tescil fişlerine uygun olarak, fotoğrafları da eklenmiş şekilde, bilgi sistemi altına alınması gerçekleştirilerek, sayısal olarak kayıt altında tutulması ve sorgulanmaya hazır hale getirilmesi sağlanmıştır.

Şekil2: Çekilen fotoğrafların harita üzerinde sistemle ilişkilendirilmesi

Şekil3: Çekilen fotoğrafların harita üzerinde sistemle ilişkilendirilmesi

5. SONUÇ

Kültürel mirasın korunması ve yaşatılması için bir bilgi sistemi şarttır. Bu konuda yapılan çalışmalar yetersizdir ve kayıt ve arşivleme aşamalarında büyük sorunlar ve eksiklikler vardır.

Sözü edilen şekilde kurulacak bir bilgi sistemi, bir kentin veya ülkenin kültürel varlıklarının gelecek kuşaklara aktarılmasında en büyük gerekliliklerden biridir. Çünkü klasik arşivleme yöntemleri yetersiz kalmaktadır. Birçok kültür varlığı hasar görüp yok olmakta, hatta rant kavgaları uğruna yağmalanmaktadır.

Tasarlanan projede uygulama bölgesi olarak, İstanbul'un tarihi en eskiye dayanan semtlerinden biri olan Beyoğlu seçilmiştir. Gerekli kaynak taramasının ardından, yapıların durumlarını belgeleyen fotoğraflar da eklenerek, veriler sorgulanabilir hale getirilmiştir.

Bu sistemin şehir ve ülke genelinde yaygınlaştırılması ve insanlığın kullanımına sunulması ve kadastro ile ilgilerinin kurulması en kısa sürede tamamlanmalıdır. Bu konuda mesleğimize büyük görev düşmektedir.

TEŞEKKÜR

Proje ve bildiri hazırlama aşamalarındaki yardım ve desteklerinden dolayı Prof. Dr. Fatma Gül Batuk'a, proje oluşturma çalışmaları sırasındaki özveriyle çalışmalarından dolayı Celalettin Kılıç, Nurcan Candaş, Cemil Candaş, Munzur Aşkın, Burcu Levent, Duygu Demir, Esra Güler, Sinem Ünlüler, Özge Yıldız ve Ezgi Karadeniz'e teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

Candaş C., 2006, *Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında Kadastrodan Beklentiler*, Kadastro Kongresi 2006, Ankara

Yerlikhan M., 2009, *Kayseri Büyükşehir Belediyesi'nin Kültür Envanteri*, <http://www.gaxxi.com/muratyerlikhan>, 30 Mart 2009

İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı, *Beyoğlu*, 2003, İstanbul

URL 1, *2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*, <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.2863&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>, 04 Mart 2009